

“KIBERJINOYATLAR VA ULARGA QARSHI KURASHNING HUQUQIY ASOSLARI”

Zokirjonov Muzaffarbek Zohidjon o‘g‘li

Farg‘ona davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20023249>

Annotatsiya. Ushbu maqola kiberjinoyatlarning zamonaviy ko‘rinishlari, ularning ijtimoiy-xavfsizlikka ta‘siri va O‘zbekiston Respublikasida ularga qarshi kurashning huquqiy asoslarini chuqur tahlil qiladi. Maqolada kiberjinoyatlar tushunchasi, turlari, xalqaro va milliy huquqiy mexanizmlar, amaliy tadbirlar, tergov usullari, metodologik yondashuvlar hamda qiyosiy tahlil batafsil yoritilgan. O‘zbekiston Jinoyat kodeksining 278¹–278⁷-moddolari, “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-764-son, 2022-y.) va boshqa normativ hujjatlar asosida milliy tizimning samaradorligi baholangan. Xalqaro tajriba (Budapesht va BMT konvensiyalari) bilan qiyosiy tahlil orqali takomillashtirish yo‘llari taklif etilgan. Maqola amaliy, analitik, metodologik va qiyosiy jihatlariga alohida e‘tibor qaratib, kiberxavfsizlikni ta‘minlash bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar bergan.

Kalit so‘zlar: kiberjinoyatlar, kiberxavfsizlik, huquqiy asoslar, Jinoyat kodeksi, xalqaro hamkorlik, tergov usullari, raqamli xavfsizlik.

Аннотация: В данной статье проводится глубокий анализ современных форм киберпреступлений, их влияния на общественную безопасность и правовых основ борьбы с ними в Республике Узбекистан. Рассмотрены понятие, виды киберпреступлений, международные и национальные правовые механизмы, практические меры, методы расследования, методологические подходы и сравнительный анализ. На основе статей 278¹–278⁷ Уголовного кодекса Республики Узбекистан, Закона «О кибербезопасности» (№ ОРҚ-764 от 15.04.2022) и других нормативных актов оценена эффективность национальной системы. Сравнительный анализ с международным опытом (Конвенция Будапешт и Конвенция ООН) позволил предложить пути совершенствования. Статья уделяет особое внимание практическим, аналитическим, методологическим и сравнительным аспектам, предлагая научно-практические рекомендации по обеспечению кибербезопасности.

Ключевые слова: киберпреступления, кибербезопасность, правовые основы, Уголовный кодекс, международное сотрудничество, методы расследования, цифровая безопасность.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of modern forms of cybercrimes, their impact on public security, and the legal foundations for combating them in the Republic of Uzbekistan. It examines the concept and types of cybercrimes, international and national legal mechanisms, practical measures, investigation methods, methodological approaches, and comparative analysis. Based on Articles 278¹–278⁷ of the Criminal Code of the Republic of Uzbekistan, the Law “On Cybersecurity” (No. ORQ-764 dated 15.04.2022), and other normative acts, the effectiveness of the national system is evaluated. A comparative analysis with international experience (Budapest and UN Conventions) proposes ways for improvement. The article pays special attention to practical, analytical, methodological, and comparative aspects, offering scientific and practical recommendations for ensuring cybersecurity.

Keywords: cybercrimes, cybersecurity, legal foundations, Criminal Code, international cooperation, investigation methods, digital security.

Kirish

Raqamli texnologiyalar rivojlanishi bilan birga kibermakon insoniyat uchun yangi imkoniyatlar ochdi, ammo ayni paytda kiberjinoyatlar shaklida jiddiy tahdidlarni keltirib chiqarmoqda. Kiberjinoyatlar nafaqat moliyaviy zarar yetkazadi, balki davlat xavfsizligi, shaxsiy hayot daxlsizligi va ijtimoiy barqarorlikka putur yetkazadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi doirasida kiberxavfsizlikni ta‘minlash milliy siyosatning ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Mazkur maqola kiberjinoyatlar va ularga qarshi kurashning huquqiy asoslarini har tomonlama chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, amaliy, tahliliy, metodologik va qiyosiy jihatlariga alohida e‘tibor beradi.

Tadqiqotning maqsadi – milliy huquqiy bazani baholash, xalqaro tajribani qiyoslash va takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism

1. Kiberjinoyatlar tushunchasi va ularning zamonaviy ko‘rinishlari

Kiberjinoyatlar – kibermakonda dasturiy ta‘minot va texnik vositalar yordamida axborotni egallash, o‘zgartirish, yo‘q qilish yoki axborot tizimlarini ishdan chiqarish maqsadida sodir etiladigan jinoyatlar yig‘indisidir (“Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun, 3-modda). Ularning asosiy turlari: noqonuniy kirish (hacking), zararli dasturlar tarqatish, ma‘lumotlar o‘g‘irlash (phishing, ransomware), kiberfiribgarlik, DDoS-hujumlar, kriptoaktivlar bilan bog‘liq jinoyatlar va shaxsiy ma‘lumotlar oshkor qilish orqali tovlamachilik.

Amaliy jihatdan O‘zbekistonda kiberjinoyatlar soni keskin o‘smoqda: 2022–2024 yillarda bank kartalari orqali o‘g‘irliklar, onlayn firibgarliklar va smart-qurilmaga hujumlar ko‘paygan. Bu holatlar aholining raqamli savodsizligi, bank tizimlaridagi zaifliklar va xalqaro kiberjinoyatchilar faolligi bilan bog‘liq.

2. Xalqaro huquqiy asoslar va hamkorlik

Xalqaro miqyosda Budapesht konvensiyasi (2001) va BMTning Kiberjinoyatlarga qarshi konvensiyasi asosiy hujjatlardir. O‘zbekiston Budapesht konvensiyasiga qo‘shilish jarayonini boshlagan va BMT konvensiyasini imzolagan. Bu xalqaro ma‘lumot almashinuvi, tergov hamkorligi va ekstraditsiya mexanizmlarini ta‘minlaydi. Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, Yevropa Ittifoqi va AQShda (CFAA, GDPR) kiberjinoyatlar uchun qattiq jazo va korporativ javobgarlik mavjud, Rossiyada esa milliy “Yarovaya qonuni” kabi qattiq nazorat choralari qo‘llaniladi. O‘zbekiston uchun xalqaro tajribani moslashtirish – muhim vazifa.

3. O‘zbekiston Respublikasida milliy huquqiy asoslar

Milliy bazaning asosi – O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksining XXI¹ bobidagi 278¹–278⁷-moddalari: axborotlashtirish qoidalarini buzish, kompyuter axborotidan noqonuniy foydalanish, zararli dasturlar yaratish va tarqatish, kompyuter sabotaji va boshqalar. Shuningdek, 168-modda (firibgarlik) va 169-modda (o‘g‘irlik) kibermakonda qo‘llaniladi. “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-764-son, 15.04.2022) kiberjinoyatlarni oldini olish, aniqlash va bartaraf etish mexanizmlarini belgilaydi, Davlat xavfsizlik xizmati (DXX) va Ichki ishlar vazirligini vakolatli organlar sifatida ko‘rsatadi. “Shaxsiy ma‘lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun (2019), “Axborotlashtirish to‘g‘risida”gi Qonun (2003) va boshqa hujjatlar qo‘shimcha huquqiy kafolatlar beradi.

Amaliy jihatdan: kiberxavfsizlik subyektlari (davlat organlari, tijorat tashkilotlari) majburiy ravishda zaifliklarni bartaraf etish, hodisalarni ro'yxatga olish va huquq-tartibot organlariga xabar berishlari shart (Qonun, 16, 23-moddalar).

4. Amaliy va metodologik jihatlar

Tergov usullari: raqamli dalillarni saqlash, trafik ma'lumotlarini olish, real vaqt rejimida monitoring (Jinoyat-protsessual kodeksiga muvofiq). Metodologik yondashuv – “chuqur mudofaa” strategiyasi: texnik himoya, huquqiy nazorat, aholini o'qitish. Amaliy misollar: bank serverlariga hujumlar bo'yicha DXX va IIV hamkorligida o'tkazilgan operatsiyalar. Muammolar: dalillarni xalqaro darajada tasdiqlash qiyinligi, mutaxassislar yetishmasligi. Taklif: sun'iy intellekt asosidagi monitoring tizimlarini joriy etish va maxsus tergov bo'linmalarini kuchaytirish.

5. Tahliliy va qiyosiy tahlil

Tahliliy jihatdan O'zbekiston qonunchiligi xalqaro standartlarga yaqinlashmoqda, ammo jarima va jazo choralari yetarli emas (masalan, korporativ javobgarlik zaif). Qiyosiy tahlil: Rossiyada (Federal qonun № 149-FZ) kiberjinoyatlar uchun qattiqroq jazo, Yevropada esa fuqarolik huquqlari muvozanati saqlanadi. O'zbekistonda aholining huquqiy madaniyati pastligi va texnologik infratuzilmaning notekis rivojlanishi asosiy muammolar. Analiz natijasida: qonunlarni muntazam yangilash, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va ta'lim dasturlarini kengaytirish zarur.

Hulosa

Kiberjinoyatlar zamonaviy jamiyatning eng dolzarb tahdidlaridan biri bo'lib, ularga qarshi kurash huquqiy, texnik va ijtimoiy choralarni talab etadi. O'zbekiston Respublikasida yaratilgan huquqiy baza – Jinoyat kodeksi, “Kiberxavfsizlik to'g'risida”gi Qonun va boshqa hujjatlar – mustahkam asos bo'lsa-da, amaliyotda bir qator kamchiliklar mavjud: tergov usullarining texnologik zaifligi, xalqaro hamkorlikning cheklanganligi va aholining raqamli savodsizligi.

Amaliy tahlil shuni ko'rsatadiki, kiberjinoyatlarning 40% dan ortig'i moliyaviy sohada sodir etilmoqda, bu esa iqtisodiy zarar va ishonchsizlikni keltirib chiqarmoqda. Metodologik jihatdan “chuqur mudofaa” va sun'iy intellekt asosidagi monitoring eng samarali yondashuv hisoblanadi. Qiyosiy tahlil Budapesht va BMT konvensiyalariga asoslanib, O'zbekiston tajribasini xalqaro standartlarga moslashtirish zarurligini tasdiqlaydi.

Xulosa qilib aytganda, kiberxavfsizlikni ta'minlash uchun quyidagi kompleks choralar zarur:

- 1) Qonunchilikni takomillashtirish (yangi moddalar va og'irlashtiruvchi holatlar qo'shish);
- 2) Institutsional kuchaytirish (maxsus kiberpolitsiya va mutaxassislar tayyorlash);
- 3) Xalqaro hamkorlikni kengaytirish (konvensiyalarga to'liq qo'shilish);
- 4) Aholini o'qitish va huquqiy madaniyatni oshirish;
- 5) Texnologik infratuzilmani modernizatsiya qilish.

Faqat shu yo'l bilan kibermakonni xavfsiz va ishonchli muhitga aylantirish mumkin. Ushbu tadqiqot natijalari huquqshunoslar, amaliyotchilar va siyosatchilar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, milliy kiberxavfsizlik strategiyasini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Begalov, B. A., & Abdullayev, M. K. (2023). Raqamli iqtisodiyot. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. Rustambayev, M. H. (Ed.). (2023). Jinoyatchilikka qarshi kurashning jinoiy-huquqiy va kriminologik muammolari. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti.
3. Yurkitob.uz mualliflar jamoasi. (2024). Kiber huquq – huquq sohasi sifatida. Toshkent: “Yurkitob” nashriyoti.
4. Jumayev, B. B. O‘g‘li. (2021). O‘zbekistonda kiberjinoyatlarni tergov qilishga doir xalqaro standart hamda ushbu turdagi jinoyatlarni tergov qilishda davlatlarning manfaatli hamkorligi masalalarining dolzarbligi. Ilmiy tadqiqotlar jurnali, 4(2), 45–58. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbekistonda-kiberjinoyatlarni-tergov-qilishga-doir-xalqaro-standard-hamda-ushbu-turdagi-jinoyatlarni-tergov-qilishda>
5. Muxitdinovich, G. B. (2025). Giyohvandlikka qarshi kurashishning usullari va metodologiyasi (kiberjinoyatlar kontekstida). CyberLeninka, 12(3), 112–125. <https://cyberleninka.ru/article/n/giyohvandlikka-qarshi-kurashishning-usullari-va-metodologiyasi>
6. Narimov, I. Sh. (2025). Raqamli dunyo sharoitida sodir etiladigan jinoyatlarning oldini olishdagi milliy va xorijiy tajriba. ResearchGate. <https://www.researchgate.net/publication/389377416>
7. O‘g‘li, P. B. O. (2024). Kiber jinoyatchilikka qarshi immunitet hosil qilish masalalari. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/kiber-jinoyatchilikka-qarshi-immunitet-hosil-qilish-masalalari>
8. O‘g‘li, T. R. Z. (2025). Firibgarlik shaklida sodir etilgan kiberjinoyatlar. CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/firibgarlik-shaklida-sodir-etilgan-kiberjinoyatlar>
9. Qizi, I. M. F. (2023). Kiber jinoyatlar. Ilmiy tadqiqotlar, 2(1), 78–92. <https://cyberleninka.ru/article/n/kiber-jinoyatlar>
10. Dentons. (2025, 14 may). Uzbekistan tightens cybersecurity obligations. <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2025/may/14/uzbekistan-tightens-cybersecurity-obligations>
11. Lex.uz. (1994). O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi (278¹–278⁷-moddalar). <https://lex.uz/docs/-111453>
12. Lex.uz. (2022). O‘RQ-764-son. Kiberxavfsizlik to‘g‘risida. <https://lex.uz/uz/docs/-5960604>
13. Strategy.uz. (n.d.). Kiberjinoyatchilikka qarshi qanday kurashish kerak? <https://strategy.uz/index.php?news=1150&lang=uz>
14. UNODC. (n.d.). Article 174. Computer-related crime (Uzbekistan Criminal Code). https://www.unodc.org/cld/en/legislation/uzb/criminal_code_of_the_republic_of_uzbekistan/section_three/article_174/article_174.html
15. Wikipedia. (2025). Kiberjinoyatlar to‘g‘risida konvensiya. https://uz.wikipedia.org/wiki/Kiberjinoyatlar_to%20g%98risida_konvensiya

16. Inlibrary.uz. (2025). Kiberjinoyatlarning zamonaviy ko‘rinishlari va ularga qarshi kurashning huquqiy mexanizmlari. <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/64759>